

MARSIGLI MADÁRTANI MUNKÁJÁNAK JELENTŐSÉGE A MAGYAR ORNITOLÓGIA TÖRTÉNETÉBEN

DR. BANKOVICS ATTILA

KIVONAT: A tanulmány L. F. Marsigli *Danubius Pannonico-mysicusa* V. kötetének eredeti metszetei és Hursán Szabolcs kiadás alatt álló magyar fordítása alapján elemzi a kötet madártani anyagát. A jelenlegi hazai, illetve Kárpát-medencei madárvilág ismeretében összehasonlítja és elemzi a Marsigli művében szereplő fajokat, feltárva a rajz és a szöveges leírás közötti azonosítást, illetve a helyenként felbukkanó ellentmondásokat. Hasonló módszertan alapján vizsgálja a kötet madárfészkekkel és tojásokkal foglalkozó fejezetét is. Végül a Marsigli által felsorolt és pontosan beazonosítható madárfajokat kivetíti a hazai madárfajok mai modern rendszerébe, elkészítve a Marsigli által ismertetett fajok napjainkban is hitelesnek vehető jegyzékét.

KULCSSZAVAK: barokk időszak, Duna, faunatórténet, avifauna, nidobiológia

Bevezetés

L.F. Marsigli gróf az 1680-as években mint vezető katonatiszt és felderítő tevékenykedett Magyarországon területén, tudvalévően a Budai Vár felszabadításában, a török kiűzésében vett részt. Eme fő tevékenysége mellett figyelme számos más területre kiterjedt a különböző tudományok területén, így az itt élő madarak tanulmányozásában is elmélyedt. A Dunára összpontosít, illetve a Duna-mentén húzódó madaras élőhelyeken található fajokat tette vizsgálatának tárgyává.

A Magyarságkutató Intézet a barokk időszakra kiterjedő kutatási témán belül programjába vette Marsigli XVII–XVIII. századbéli tevékenységének feltárását, minek megvalósítása érdekében magyarra fordította az 1726-ban megjelent 6

kötetes latin nyelvű művet. Ennek adatai: Aloysius Ferdinandus Marsilius: *Danubius Pannonico-mysicus*, 1–6. Hága, 1726. (A Duna pannoniai-moesiai szakasza).

A számos tudományterületen érintett sokoldalú szerző Luigi Ferdinando Marsigli földrajzi, geológiai, talajtani, botanikai, stb. kutatások mellett – mint említettem – madarakkal is foglalkozott (ezúttal elsősorban vízimadarakkal), s ezekről az V. kötetben számol be. Hursán Szabolcs személyében kitűnő fordítását kaptuk a madártani leírásoknak. Mint a magyar fordítás lektora kerültem kapcsolatba az említett, 300 évvel ezelőtti ornitológiai munkával, s az alábbiakban ezen adatok, megfigyelések és gyűjtések pontosságáról, mai használhatóságáról kívánok kritikus szemléletű összefoglalást adni elősorban az ismertett fajok azonosítása alapján.

Anyag és módszer

Hursán Szabolcs magyar szövege és Marsigli eredeti rajzai alapján módomban állt alaposan összevetni és áttanulmányozni az V. kötetben leírt madártani anyagot. A jelenlegi hazai, illetve Kárpát-medencei madárvilág ismeretében összehasonlítottam és részletesen elemeztem a Marsigli művében szereplő fajokat, feltárva a rajz és a szöveges leírás közötti azonosságot, illetve a helyenként felbukkanó ellentmondásokat.

Hasonló elemzését készítettem el a madárfészkekkel és tojásokkal foglalkozó fejezetnek is. Végül a Marsigli által felsorolt és pontosan beazonosítható madárfajokat kivetítem a hazai madárfajok mai modern rendszerébe, elkészítve a Marsigli által ismertetett fajok, napjainkban is hitelesnek vehető jegyzékét.

Történelmi visszatekintés

A XX. századi magyar szakirodalomban Schenk (1918) foglalkozott először Marsigli ornitológiai tevékenységével, megpróbálva a korabeli avifaunával azonosítani a Marsigli által említett fajokat. Ismertetésében 45 beazonosítható madárfajt említ Marsigli művéből, melyek itt a hazai Alsó-Duna vidékén az

1600-as évek utolsó évtizedeiben előfordultak. Igaz, az általa felsorolt madár listában azután 47 faj nevét említi. A teljesség kedvéért az alábbiakban ezeknek a korabeli tudományos nevekkkel való felsorolását e helyen idézem. Schenk a fajokat jórészt a Marsigli által adott rendszer sorrendjében közli.

A 47 faj az alábbi:

„Grus grus, Ardea cinerea, Nycticorax nycticorax, Ardea alba, Ardea garzetta, Botaurus stellaris, Ardea purpurea, Ardea ralloides, Ciconia ciconia, Platalea leucorodia, (Gallinago major), Gallinago gallinago, Limosa limosa, Numenius arcuatus, Plegadis falcinellus, Himantopus himantopus, Totanus fuscus, Rallus aquaticus, Paconcella pugnax, Charadrius pluvialis, Charadrius squatarola, Fulica atra, Recurvirostra avocetta, Pelecanus onocrotalus, Phalacrocorax carbo, Colymbus cristatus, Colymbus fluviatilis, Larus argentatus Michahellesi, Sterna hirundo, (Sterna nilotica), Larus minutus, Glareola pratincola, Cygnus olor, Anser fabalis, Chenalopex aegyptiacus, Tadorna tadorna, Fuligula rufina, Tadorna casarca, Fuligula clangula, Spatula clypeata, Anas boschas, Otis tarda, Acrocephalus arundinaceus, Anser anser, (Pelecanus crispus), Hydrochelidon nigra, Vanellus vanellus”

Megjegyzéseim: Az általam zárójelbe tett 3 faj közül a Gallinago major, Sterna nilotica, és Pelecanus crispus fajokat nem találtam, illetve nem tudtam azonosítani Marsigli egyik ismerttetett leírásával sem. Hasonlóképpen nem ismertem fel korábban a nílusi ludat (Alopochen aegyptiacus) sem teljes biztonsággal a leírások alapján. Ez utóbbinak meglétét azonban nem zárom ki.

Ezekkel ellenkezőleg, találtam viszont olyan fajokat, melyek meglehetősen jól felismerhetők, de nem szerepelnek Schenk felsorolásában. Ezek a böjti réce (Spatula querquedula), a fattyúszerkő (Chlidonias hybridus), a vízityúk (Gallinula chloropus), a réti cankó (Tringa glareola), a szürke cankó (Tringa nebularia), a billegetőcankó (Actitis hypoleucos), a sarlós partfutó (Calidris ferruginea) és a pézsmaréce (Cairina moschata).

Keve András (1994) a magyar madártan történetéről írt munkájában szintén megemlíti Marsiglit, de ugyanakkor utalva Schenk Jakab korábbi leírására és ide vonatkozó megjegyzéseire, ő maga nem mélyed különösebben el Marsigli művének tanulmányozásába. A cikkében tett megjegyzését a történelmi hűség

kedvéért az alábbiakban szó szerint idézem: „A korabeli Magyarország területéről az első kimondottan faunisztikai munkát egy kalandos életű olasz hadimérnök tiszt, Luigi Ferdinando Marsigli írta. Műve több kötetben, 1726-ben jelent meg Hágában, latin nyelven. Az V. kötet foglalkozik a Tisza torkolata és a Duna csatlakozó szakaszának madárvilágával. A korabeli szakmunkákat ismerte, több faj leírását adja, saját kezű rajzaival illusztrálja azok bemutatását. Ha a prioritás jogát nem 1758-tól számítanánk, akkor több madárfaj első leírását Marsigitől kellene elfogadni! Schenk szerint – aki latinról magyarra fordította a Marsigli-féle szöveg madártani vonatkozásait – 45 faj vagy tojás biztonsággal felismerhető, s azok lelőhelyei sem pontatlanok. Több olyan madarat említ, amelyek már a XIX. században sem költöztek a Kárpát-medencében, pl. gödények, ásólúd stb. Említi a nílusi lúd (*Alopochen aegyptiacus*) előfordulását is, leírásából a faj biztonsággal azonosítható. Tekintettel arra azonban, hogy ebben az időszakban Nyugat-Európa parkjaiban tartottak félvad nílusi ludakat is, így a Marsigli által leírt példány egyaránt lehetett vadmadár vagy fogságból szökött” (Keve 1994).

Schenk Jakab (1876–1945) és Keve András (1909–1984) is, mindketten a Herman Ottó által alapított Magyar Madártani Intézet vezető tudományos munkatársai voltak. Jó 100 évvel, illetve 50 évvel ezelőtt írták az említett tanulmányaikat a magyar ornitológiai kutatások történetéről, melyekben, mint láthattuk, említést nyert Marsigli munkássága. (A Herman Ottó által alapított Magyar Madártani Intézetet sajnos az 1990-es évek vége felé – miután már száz éves is elmúlt (1993) – néhány évvel később az ezredforduló táján „láthatatlanul” megszüntették, „észrevétlenül” felszámolták.)

Marsigli ornitológiai leírásai

Marsigli a fő felsorolásában 64 fajt, illetve formát ismertet, de ez a szám részben lecsökken, mivel néhányszor egy adott faj hím és nőtény példányát külön mutatja be, vagy egyazon faj fiatal és öreg tollazatban lévő formáját külön fajként írta le, ami egyébként többször előforduló tévedés volt Földünk madártani feltárásának kezdetei idején. Megjegyzendő, hogy az egyes fajok ismertetésé-

nél ezek szövegei közben is felemlít röviden – a felsorolásban nem részletezett – további fajokat. Ezeket a tanulmány végső összegzésében hozott fajlistában zárójelbe téve () közlöm.

A madártani leírást Hursán Szabolcs magyar fordítása alapján néztem végig. Az V. könyvben a Szerző a Tisza torkolata (Titel) és az ehhez közeli Duna-szakasz madárvilágát veszi számba, természetesen a teljesség igénye nélkül, hiszen ahogy ő maga is írja könyve bevezetőjében, meglehetősen bajos lenne az összes fajt megemlíteni. A madarak azonosításánál és leírásánál a saját megfigyelései mellett, azokat kiegészítve, az akkoriban kézenfekvő korábbi feldolgozásokat veszi alapul a XV. és a XVI. századból.

Legtöbbször az angol Francis Willoughby (vagy Willughby, 1635–1672) *Ornithologiae libri tres* című könyvére hivatkozik. Gyakran támaszkodik a modern zoológia tudományának két megalapozójára, az itáliai Ulisse Aldrovandi (1522–1605) *Historia Animalium* című művére, valamint a svájci Conrad Gesner (1516–1565) *Historiae Animalium* címen ismert munkájára. Szintén sok faj leírásánál olvashatjuk a *Historiae naturalis* szerzőjének, a lengyel Jan Jonstonnak (1603–1675) a nevét. Több alkalommal említi Leonard Baldner (1612–1694) strassbourgi természettudós és festő nevét, kinek 1666-ban jelent meg *Das Vogel- Fisch- und Thierbuch* című munkája, továbbá találkozhatunk a francia Pierre Belon (1517–1564) nevével is. Az említett tudósok mellett néha visszanyúl egészen az ókorig, megemlítve Arisztotelész (Kr. e. 384 – Kr. e. 322) nevét, vagy az idősebb Plinius (Kr. u. 23 – Kr. u. 79) *Naturalis Historia* című művét (Hursán 2021).

Többször is előfordult, hogy Marsigli olyan madárfajokkal, vagy formákkal találkozott a Duna mentén, amelyek nem fordultak elő az említett művekben. Ilyenkor új fajokként írta le azokat, bár ezek, mint fentebb már említettem, legtöbbször tévesnek bizonyultak, hiszen esetleg egy már ismert faj tojó, vagy juvenilis tollazatú alakjáról volt szó.

A Fordító jó meglátással meghagyta a műben szereplő régies elnevezéseket, ezzel is tükrözve a leírás archaikus jellegét.

Marsigli kijelenti, hogy itt csupán a vízimadarakkal foglalkozik, s azokat is különböző alapokon osztályozza, aszerint, hogy a vízen vagy a víz körül tartózkodnak, mivel táplálkoznak, milyen a lábuk felépítése, nálunk töltik-e az egész évet vagy ősze kelve délre vonulnak, s csak tavasszal térnek vissza.

Magam itt a munka áttekintésében, illetve a fordítás alapján történő feldol-

gozásban eltekintek az említett felosztástól, osztályozástól, e helyett rokonsági alapon képezek négy csoportot a felsorolt madarakból, nagyjából Marsigli felsorolását és a rokonsági kapcsolatokat követve, így a csoportokon belül könnyebb áttekintés és összehasonlítás kínálkozik az egyes fajok azonosítására. A négy csoporton belül sorra veszem és ismertetem az egyes fajok ma használatos magyar és tudományos nevét, az azonosítás pontosságát és az adott faj mai előfordulási viszonyait Magyarországon, illetve a Kárpát-medencében. Végezetül egy ötödik csoportot képezve kitérek a fészkek és tojások azonosítására, mely téma a korábban felsorolt művek morfológiai ismertetéseivel szemben már az ökológia felé történő elmozdulás és mint ilyen, újként jelenik meg Marsigli könyvében a korábbi madártani munkákkal szemben.

Marsigli madárfajainak csoportonkénti felsorolása

(Bevezető sorként szerepel minden tételnél (fajnál) a Marsigli műben megadott név, illetve annak magyar fordítása Hursán (2021) alapján. A fajok bemutatásában szerepelnek az általam megadott ma használatos magyar és latin nevek.)

A.) *Daru, gémelek és fehér gólya*

„*Daru (Grus), görögül: γέρανος*”

(Szürke) Daru (*Grus grus*). Ez esetben már a megnevezés is teljesen egyezik a ma használatos névvel. A külső morfológiai leírás mellett tökéletes ismertetést ad a madár legfontosabb lényegéről, a mellcsontba beágyazódó meghosszabbodott légcsőről, melynek a daru messzehangzó „krúgató” kiáltása felerosításában van szerepe. A daru akkori magyarországi helyzetéről Marsigli munkájából jó áttekintést kapunk. Tudva lévő, a daru akkor tájt még fészkelte Magyarországon mocsaraiban. Sőt, még jóval később is, egészen az 1900-as évek elejéig. Azután jó 100 év kihagyása után 2015-ben telepedett meg újból hazánkban, mint fészkelő madár (Hencz és Kaufman 2015).

„Nagy szürke gém” (Ardea cinerea major)

Mai név: szürke gém (*Ardea cinerea*). Tehát éppen csak kis mértékben tér el a régi névtől. Marsigli fajleírásában fontos meglátás a „hosszú csőr, mely szinte olyan vastag, mint maga a homlok, s lassan elvékonyodik, hogy majd mint valamilyen tű végződjön.”

„Kis szürke gém” (Ardea cinerea minor)

Mai név: bakcsó (*Nycticorax nycticorax*). Ismételt „kvak-kvak” hangja alapján vakvarjúnak is hívják, ez mind a mai napig így van. Morfológiai leírásában a rövid nyak, a fekete csőr, a sárgás zöld láb a legfontosabb.

„Nagy fehér gém” (Ardea alba major)

Mai név: nagy kócsag (*Ardea alba*). Ennek a madárfajnak egy emberöltő alatt, a mi évtizedeink során többször változott a latin elnevezése. *Egretta alba*, *Casmerodius albus* után a legújabb nevezéktan már ismét *Ardea alba* néven említi, mint ahogy Marsigli idejében. A XX. század elejére a faj csaknem kipusztult hazánkból, de a védelem hatására a század 60-as éveitől kezdve a populáció ismét megerősödött. A természetvédelem címermadara Magyarországon!

„Kis fehér gém” (Ardea alba minor)

Mai név: kis kócsag (*Egretta garzetta*). A kisebb méret, a feje tetejéről hosszan hátranyúló bóbita, és a fekete csőr a legfontosabb differencial diagnosis az előző fajjal szemben. Hazai állománya a természetvédelmi intézkedések hatására hasonlóképpen feljavult az 1900-as évek második felében.

„Willughby csillagos gémje” (Ardea stellaris)

Mai nevének: Bölömbika (*Botaurus stellaris*). Már Plinius az időszámítás utáni első évszázadban is *Taurus*-nak, azaz „bikának” nevezi. A nevet nyilvánvalóan már akkor is hangja alapján kapta. A Péteri-tó (Pálmonostora) környékén a helyiek népiesen ma is „vízibikának” nevezik.

Marsigli nem utal a madár hangjára, csupán a morfológia leírásra tér ki. Nevét: „csillagos gém” egyes kontúrtollainak csillagrajzolatai alapján kapta, ez érvényesül latin nevében (*stellaris*) is.

„Csillagos gém harmadik faja” (*Ardea stellaris, tertium genus*)

A leírás alapján a vörös gémmel (*Ardea purpurea*) azonosítható, de a rajz alig hasonlít ehhez a fajhoz. A leírásból azonban a fiatal, egyszínű, azévből származó egyede felismerhető. Ma is elterjedt fészkelő madár az Alföld nagy részén.

„Sárgás szürke gém” (*Ardea cinerea flavescens*)

Az ábra alapján üstökös gém (*Ardeola ralloides*). Erre utal az is, hogy Willughby nem hozza. Ez a faj ugyanis hiányzik Nyugat-Európából, így Angliából is. A fajleírás viszont eléggé zavaros, mivel nagyobb méretű madarat emleget. Örömteli viszont, hogy a leírásban egy fiatal, azévi üstökös gémet ismerhetünk fel. A Kárpát-medence déli részére jellemző kis termetű gémfaj.

„Zöldessárga gém” (*Ardea virides-flavescens*)

Üstökös gém (*Ardeola ralloides*). A leírás alapján belefér a faj kritériumaiba, bár az néhol ellentmondásos. Az ábra viszont határozottan üstökös gémet mutat, esetleg szintén fiatal (*juvenilis*) egyedet.

„Barna gém” (*Ardea fusca*)

Bakcsó (*Nycticorax nycticorax*) fiatalkori, *juvenilis* tollazatban. A szövegből kiszűrve a legfőbb azonosító bélyeg, az hogy „zömökebb testű az előzőnél”, mármint az üstökös gémnél.

„Gólya” (*Ciconia*)

A rajz és a leírás alapján kétségtelen, hogy itt a fehér gólyáról (*Ciconia ciconia*) van szó. Erre a fajra utal a háztetőn való fészkelése is a szövegben. Rokona, a fekete gólya nem is szerepel a műben.

„Aldrovandi kanalasgémje”, tévesen: „avagy gödénye (*Platalea sive Pelicanus*)”, továbbá Willughby *leucordiusa* vagy *albardeolája*

E hosszadalmas elnevezés egyértelműen kanalasgémet (*Platalea leucorodia*) takar, amit a leírás és a pontos ábra is bizonyít. Mocsarainkban, főként a Hortobágyon és a Duna–Tisza közén még szép számmal költ.

B.) *Partimadarak, batla, és a guvat-félék**„Nagy szürke sárszalonna” (Gallinago cinerea major)*

Mai név: Nagy goda (*Limosa limosa*). A hét ujj hosszúságú csőr, a leírás és az ábra is egyértelműen erre a fajra utal. Mint Marsigli is jelzi, ez egy hím példány.

„Nagy szürke sárszalonna (Gallinago cinerea major)”

Mai név: Nagy goda (*Limosa limosa*). Tojó példány, mint a leírás is jelzi. Szikes pusztáinkon ma is elterjedt, de egyre ritkuló fészkelő madár. Az északi populáció tavasszal (március) több százas vagy ezres tömegben vonul át hazánkon.

„Közönséges kis sárszalonna (Gallinago vulgaris minor)”

Mai nevéen: (Közép) sárszalonna (*Gallinago gallinago*). A leírás és a rajz alapján egyértelmű az azonosítás. Mind a hazai fészkelő, mind az átvonuló állománya jelentősen lecsökkent az utóbbi évtizedekben.

„Nagy goda (Barge), avagy Aegocephalus Belonnál, Fedoa Gesnernél, Rusticula Aldrovandinál, a szalonnánál nagyobb”

Kétségtelen, hogy ismét egy nagy goda (*Limosa limosa*) a képen szereplő madár. A meghatározás bizonytalanságát (Marsigli-nél) az átvedlő példányok változékonysága okozza. A leírásban a fehér farkcsík említése biztos faji bélyeg. A meghatározás erejét kissé bizonytalanítják a rajzon a fej teteje közelébe felvitt szemek, amelyek az erdei szalonna jellemzői és Aldrovandi „*Rusticula*” megjegyzése, de a többi leírás és a madár formája az ábrán a nagy godára utal.

„Aldrovandi Numeniusa (nagy póling), avagy Arcuata”

Mai neve: nagy póling (*Numenius arquatus*). A leírás alapján színezetével és életmódjával is pontosan azonosítható a nagy póling, de úgyszintén az ábra alapján is. Alföldünk ritka fészkelő madara. Észak-, északkelet felől átvonuló populációja népesebb, de ez is sokat csökkent az utóbbi néhány évtizedben.

„Kis póling”

A bíbor színű, zöld mellű „kis póling” (*Arcuata minor*, *puniceo colore, pectore virescente*) néven körülírással hozott madár kiléte teljesen zavaros, amit az el-

lentmondásokkal teli leírás csak tovább fokoz. (A tollazat leírása alapján még felmerülhetne a batla, vagy a fiatal batla, de ugyanakkor az ehhez a szöveghez tartozó ábra, a farok sávozottsága alapján részben pólingra vall. A rajzon a farok és a hajlott csőr valóban pólingos, de a leírás pontatlan tartalma alapján egyaránt belefér mind a három hazai pólingfaj, a nagy póling, a kis póling és a vékonycsőrű póling is). Egyértelmű, hogy ebből a leírásból semmiféle madárfaj biztonsággal nem azonosítható!

„Gesner és Aldrovandi sötét színű falcinellusa (Falcinellus, colore furvo, avagy batla)”

Ez a faj valóban batla (*Plegadis falcinellus*), méghozzá a vizsgált egyed alapján fiatal (*juvenilis*) példány. „...az egész testét inkább sötétnek találtuk, mintsem hogy a fentebbi színekkel rendelkezne.”

„Bíbor és zöld színű, gém alakú falcinellus (Falcinellus puniceo-virides, ardeae specie)”

A leírás és ábra alapján a batla (*Plegadis falcinellus*) kifejlett (*adultus*) egyede ismerhető fel.

Marsigli idejében mocsarainkban rendszeres fészkelő madár lehetett, az utóbbi 50 évben csak rendszertelenül megjelenő kis számú fészkelő.

„Plinius Himantopusa (gólyatöcs)”

A kép és a leírás alapján is a gólyatöcs (*Himantopus himantopus*) ismerhető fel. Szikes tavaink rendszeres fészkelő madara ma is, főként a Tiszántúlon és a Duna-Tisza közén.

„Aldrovandi nagy pluvialis (Pluvialis major, avagy lile)”

A leírás és a kép alapján piros lábú cankó (*Tringa totanus*). Ebben csak a lábszín megadása jelenthet némi kételkedést, de régebbi tetem, vagy fiatal egyed leírása esetén ennyi eltérés belefér. (A „*Pluvialis*” szó emlegetése itt nem a lilére utal, hanem a faj esőáztatta sáros élőhelyére.) Szikes pusztáink, szikes tavaink elterjedt, de egyre ritkuló fészkelő madara.

„*Gesner nagy vöröses vízityúkjá (Gallinula crythropus major)*”

A fenti cím és a szöveg között némi ellentmondás van, mivel a szöveg több részletében is a guvatra (*Rallus aquaticus*) utal, mely kisebb termetű, és nem a vízityúkra. Schenk (1918) hasonlóképpen guvatként azonosította ezt a madarat a fajleírás alapján.

„*Pajzsoscankó (Avis pugnax)*”

A leírás és az ábra alapján valóban a pajzsoscankó (*Calidris pugnax*) nászruhás hímjéről van szó. A magyar puszták egykor tömeges tavaszi átvonuló madara, a pajzsos cankó, mely telelőhelyéről Nyugat-Afrikából érkezik, egyre kisebb csapatokban mutatkozik az utóbbi években.

„*Zöld, avagy párdúc pluvialis (Pluvialis viridis seu pardalis, avagy lile)*”

A leírás és a kép alapján (eltekintve a negyedik lábujj meglététől az ábrán) ez a faj az aranylile (*Pluvialis apricaria*). Igaz, a szöveg felhívja a figyelmet, hogy madarunknak csupán 3 lábujja van. A sarkvidéki tundrák képezik fészkelő-hazáját. A magyar pusztákon rendszeres őszi (november) és tavaszi (március) átvonuló.

„*Szürke pluvialis (Pluvialis cinerea)*”

Az előzőnek közeli rokona, az ezüstlile (*Pluvialis squatarola*). A leírásból is kiténik, hogy neki megvan a csökevényes hátsó ujjja, mi alapján régebbi magyar nevét, „ujjas lile” kapta.

Megjegyzés: Ennél a fajnál az eredeti könyvnek egy szerkesztési hibájával állunk szemben. A *Pluvialis Cinerea* neve alatt (helyesen) az ezüstlile került leírásra, de ugyanakkor a *Pluvialis Cinerea* nevét viselő ábrán a szürke cankó (*Tringa nebularia*) szerepel. Ennek hiányzik a könyvből a leírása, mert mint láthattuk, az eredeti idetartozó szöveg az ezüstlilére vonatkozik. Az ezüstlile és a szürke cankó is csupán átvonuló madár hazánkban, vizeink parti zónájában mutatkozik főként nyár végén és a kora őszi időszakban.

„Sárga-zöld *pluvialis* (*Pluvialis flavo-virescens*)”

A rövid szövegben a láb színének említése és az ábra alapján ez a faj a réti cankó (*Tringa glareola*). Mint Marsigli is említi, hím példány. A magyar puszták sekély vizeinél rendszeres őszi-tavaszi átvonuló.

„Sárga-zöld *pluvialis* (*Pluvialis flavo-virescens*)”

Bár a cím az előzővel teljesen azonos, és a leírás is csaknem ugyanaz, az eltérő kép alapján ez a faj ismét inkább egy pajzsoscankó (*Calidris pugnax*), mely már korábban is szerepelt. Mint Marsigli említi, ez egy tojó példány. Méretre, színzetre csaknem megegyezik a réti cankóval, de csőre észrevehetően rövidebb.

„Barna-szürke *pluvialis* (*Pluvialis fusco-cinerea*)”

A kép és a leírás alapján ez is pajzsoscankó (*Calidris pugnax*). A faj egyedei többféle alakban és évszakosan változó színruhában jelennek meg.

„Sárgás-szürkés *pluvialis* (*Pluvialis flavo-cinerea*)”

Ez a faj az ábra alapján, jellegzetes csőrét figyelembe véve, sarlós partfutó (*Calidris ferruginea*), bár a szöveg alapján akár kis lile (*Charadrius dubius*) is lehetne. A sarlós partfutó egyesével, néhányadmagával, vagy kisebb csapatokban vonul át hazánkban észak-szibériai fészkelőterületei felől afrikai telelőhelyei felé tartva, s tavasszal ugyanígy vissza.

„Kis *pluvialis* (*Pluvialis minor*)”

Az ábra alapján billegetőcankó (*Actitis hypoleucos*). Szöveg alig van hozzá, de mindezt alátámasztja, mivel jelzi a „pacsirta nagyságú” méretet. A nyárvégi, kora őszi Duna-part jellemző átvonuló madara.

„Zöld lábú vízityúk (*Gallinula chloropus*)”

A címben megadott faj egyértelmű, ha a szöveg alapján nem is annyira pontosan írták le. A rajz pontossága biztosít arról, hogy a megadott fajról van szó. Tehát vízityúk (*Gallinula chloropus*).

Mocsarasodó vizeink mentén kis számban mindenfelé előforduló nagy elterjedésű faj.

„Szárcsa (*Fulica*)”

Az előzőhöz hasonlóan egyértelmű, hiszen egyedülálló formát képvisel a hazai madárvilágban. A szárcsa (*Fulica atra*) kedvelt fészkelő helyei mind az Alföldön, mind a Dunántúlon a mélyebb vizű hínáros mocsarak.

„Gulipán (*Recurvi rostra*)”

A rajz és a szöveg alapján ez is egyértelműen azonosítható. A gulipán (*Recurvirostra avosetta*) feketével mintázott fehér tollazatával, felfelé görbülő csőrével, szikes tavaink jellegzetessége és díszje.

C.) *Gödény, kárókatona, nagy bukó, vöcskök, sirályok, csérek, székicsér*

Ezek a változatos testfelépítésű fajok részben az evezőlábúak, melyeknél lábukon négy ujjat köt össze úszóhártya; úszólábúak, melyeknél három ujj között feszül úszóhártya; úszólebenyesek (az ujjakat párhuzamosan megszélesítő lebenyekkel rendelkezők) tartoznak ebbe a csoportba.

„Rózsás gödény (*Onocrotalus*), avagy Pelikán (*Pelecanus*)”

A leírás alapján egyértelmű, hogy a rózsás gödényről (*Pelecanus onocrotalus*) van szó, mely Marsigli idejében még fészkelő madara volt a Duna alsó szakaszának. Itt jegyzem meg, hogy Schenk (1918) madárlistájában szerepel a másik hazai pelikán-faj, a borzas gödény is, de erre vonatkozóan nem sikerült adalékot találnom a könyvben. A rózsás gödény ma már csak mint idetévedt vándor, egyesével jelenik meg vizeinknél.

Hogy a magyar alföld madárvilágát 300 évre visszamenően történelmi távlatban is ismerjük, azt Marsigli munkájának köszönhetjük. Rövid néhány évtizeddel később Mária Terézia idejét meghaladóan már hiába keresünk egyes Marsigli által még említett fajokat. Ilyen a rózsás gödény esete, mely még költött Magyarország területén a Duna menti mocsarakban, de az 1800-as évek első felére, amikor a tudományos madártan ideje Petényi János Salamon révén hazánkba is elérkezett, már nem fészkelte itt. Eltűntek korábbi kisebb fészkelő telepei, és csak a Duna-deltában maradt meg az ott költő, jóval jelentősebb állomány.

„Nagy kormorán (*Corvus Aquaticus*)”

Marsigli Willughby könyve alapján azonosítja a fajt, a határozás egyértelmű, itt valóban a nagy kárókatonáról (*Phalacrocorax carbo*) van szó. Mint tudjuk, keverhető lenne a másik kárpát-medencei fajjal, a kis kárókatonával, mely viszont nem szerepel Willughbynál, hiszen Nyugat-Európában nem él.

„Nagy bukó (*Merganser*)”

A rajz alapján a határozás egyértelműen nagy bukó (*Mergus merganser*). A szöveg a hím példány leírását adja. Ez a faj külön említést érdemel, mivel feltehetően szintén fészkelő madár volt Marsigli idejében a Duna mentén. Utána viszont hosszú időre, legalább is az 1800-as és az 1980-as évek között, eltűnt a Kárpát-medence térségéből, areája visszahúzódott Észak-Európa (a Balti-tenger térsége) felé. Igaz, a Balkán-félsziget hegyeiben megmaradt egy reliktum állomány. Azért emeltem ki ezt a fajt, mert az utóbbi három évtizedben ismét dél felé terjeszkedik, megnőtt az állomány Lengyelországban, és a Duna mentén délre terjeszkedve, a hazai szakaszon is ismét fészkelni kezdett.

„Nagy búbos vöcsök (*Colymbus major cristatus*)”

A rajz és a szöveg alapján a faj pontosan meghatározható. Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*). Ma is elterjedt bukómadarunk.

„*Colymbus* (Vöcsök) vagy *podiceps minor*”

A leírás és az ábra alapján egyértelmű, hogy kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*). Mocsarainkban elterjedt kistermetű bukómadár.

„Nagy szürke tengeri halászsirály”

Willughby alapján történt a határozás. A csőrformát Marsigli pontosan leírja a szögletes kidudorodással (gonys) együtt, mely alapján, valamint a láb és írisz színe alapján a faj pontosan meghatározható. Ezek szerint sárgalábú sirály (*Larus michahellis*). Schenk (1918) is pontosan ennek határozta, de abban az időben még az ezüstsirály alfajaként kezelték ezt a formát, ezért nála *Larus argentatus michahellis* néven szerepel.

Jó látni Marsigli leírása alapján történelmi visszapillantásban is a morfológiájukban változékony és populációdinamikájukban az utóbbi évtizedekben jelentős változásokat, növekedést, „populációrobbanást” felmutató sirályok helyzetét. Látni azt, hogy a Balkán „nagy sirálya”, a sárgalábú sirály, akkor is jelen volt, és ma, felszaporodása idejében is itt van a Duna térségében, itt van a Balatonon, sőt hazánk egyes vidékein kis számban fészkelőként is megtelepedett.

„Belon nagy szürke sirálya, tengeri fecske (Hirundo marina), halászkese-lyű. Mások északi sólyomnak nevezik”

Ez a forma megegyezik az előző fajjal, tehát sárgalábú sirály (*Larus michahellis*), de a négy év alatt kifejlődő faj fiatal, immaturus példánya. Marsigli itt Willoughby alapján a leírás utolsó mondataiban valójában a háromujjú csüllőről beszél, tehát a szöveg részben róla is szól. Az ábra alapján viszont ezen cím alatt valóban egy sárgalábú sirály immaturus alakja látható.

„Fehér sirály”

Ez a faj a leírás alapján tulajdonképpen a küszvágó csérrel (*Sterna hirundo*) azonosítható, bár a szöveg itt-ott pontatlan. A küszvágó csér hazánk jellemző fészkelő madara. A Duna és a Tisza mentén, a Balatonon és más nagyobb vizeinknél egyaránt előfordul.

„Kis szürke sirály”

A leírás alapján ez a madár a kormos szerkővel (*Chlidonias niger*) azonosítható, annak egy nyári, átvedlő formáját mutatja. Alföldi mocsaraink jellemző fészkelő madara. Állománya az utóbbi néhány évtizedben jelentősen csökkent.

„Hasított talpú, vörös csőrű és lábú szürke sirály”

A leírás jól mutatja a különbséget, mely elválasztja az előző fajtól, és utal arra is, hogy ez a faj a nála valamivel nagyobb termetű fattyúszerkő (*Chlidonias hybridus*). Nyílt vizű mocsarak és tavak elterjedt fészkelő madara. Állománya növekedett az utóbbi évtizedekben.

„*Foltos sirály*”

A leírás alapján a kis sirály (*Hydrocoloeus minutus*) azévi fiatal (*juvenilis*) tolatatú példányáról van szó. A kis sirály hozzánk legközelebb a balti térségben költ, de kis számban rendszeresen átvonul Magyarországon, és mint láthatjuk, már Marsigli idejében is ezt a „vonulási képet” mutatta. Ott szerepel a Marsigli által ismertetett és azonosítható 54 madárfaj között.

„*A (helyénvalóan) partifecskeének mondott faj*”

Valójában ez a székicsér (*Glareola pratincola*), mely inkább szárazföldi madár, tehát nem is itt lenne a helye a vízi madarak között. Igaz, Marsigli is megjegyzi, hogy mivel vizek körül tartózkodik és a vizeknél és szilárd talajon egyaránt keresi táplálékát, e helyen is tárgyalható.

Lektor megjegyzése: Marsiglinél a nevek használata miatt van csupán keveredés a valódi partifecske és széki csér esetében. Mindez a *ripariae=parti* szavak miatt, és mivel a székicsér röptében fecske formát mutat. Ez a pannon szikesekre jellemző fészkelő madarunk napjainkra csaknem kipusztult Magyarország területéről. Jó tudni viszont Marsigitől, hogy az 1600-as évek végén a Duna és a Tisza mentén található szikes pusztákon már akkor is fészkelő madár volt. Igazi magyar jellegzetesség, a Kárpát medencén kívül máshol Európában alig található, kivéve néhány extrém déli és keleti területet.

D.) *Hattyúk, ludak és récék*

Marsigli a madarak felsorolásában a végére hagyja az *Anseriformes* rendet, mely a hattyúkat, ludakat és récéket tartalmazza. A nagy bukót viszont, mely szintén ebbe a rendbe tartozik, valahogy már előbb megemlíti.

„*Szelíd hattyú*”

Bütykös hattyú (*Cygnus olor*). Az idetartozó szövegben vadhattyúként említett forma feltehetően a Marsigli idejében a Kárpát medencében még fészkelő énekes hattyúra utal.

„Vad hattyú”

Természetesen itt az énekes hattyúról (*Cygnus cygnus*) van szó, mivel a szövegben a hattyúdalról is szó esik, amely ehhez a fajhoz köthető, és nem a bütykös hattyú félszelíd, emberközeli változatához.

„Nőstény vadlúd”

Ez a nyári lúd (*Anser anser*) tojó példányával azonosítható. Az ábra és a leírás első néhány mondata valóban a nyári lúdra utal, viszont a leírás második részében a csőr színe és a láb színe már a vetési ludat (*Anser fabalis*) hozza és keveri be a képbe.

„A ludak másik neme”

E leírás alatt találjuk azt a fajt, amelyet Schenk Jakab (1918) a nílusi lúddal (*Alopochen aegyptiacus*) vélt azonosítani. A madár színének leírásában Marsigli sok helyen pontatlan ugyan, de főleg a szárny felső oldalának nagy fehér foltját véve figyelembe, elfogadható a többinél kisebb méretű nílusi lúdnak.

„Spanyol lúd vagy (Cygnoides) kínai hattyúlúd”

Itt ténylegesen a szibériai és belső-ázsiai elterjedésű hattyúlúdról (*Anser cygnoides*) van szó, mely ugyan nem él vadon Európában, s így nem tagja a hazai avifaunának sem. Elképzelhető viszont, hogy a domesztikált forma félvadon előfordult a gyűjtési területen, s így bekerült a begyűjtött vizsgálati anyagba.

„Belon bütykös ásólúdja”

Bütykös ásólúd (*Tadorna tadorna*). Marsigli leírásából kitűnik, hogy a bütykös ásólúd az ő idejében fészkelte is Magyarországon a Duna alsó szakasza vidékén, hiszen leírásában említi a rókakotorékban való költését. Megjegyzendő, hogy hosszú évtizedekig ezt követően a faj nem fészkelte Magyarországon, de az 1990-es évek elején újból megtelepedett. Állománya főként a Kiskunságban megerősödött és ma már rendszeresen költ mintegy 15-20 pár. Fészkelésre ma is ugyanúgy rókakotoréket használ.

„Szürke színű vadkacsa, cinóberpiros szakállal, hullámos mintázatú mellel”

A leírás kissé zavaros, de az ide tartozó ábra alapján határozottan felismerhető a bőjti réce (*Spatula querquedula*) gácsérja.

„Sárga bóbitás. Üstökös réce 2

A leírás és a rajz alapján is pontosan megállapítható, hogy a kérdéses faj: üstökös réce (*Netta rufina*). Ez esetben is bővülnek ismereteink a fajról, hiszen a XX. század első felében rendkívül ritka volt Magyarországon, de 1985-től ismét rendszeres fészkelő, mint Marsigli idejében lehetett.

„Narancssárga vagy egyesek által töröknek nevezett kacsa”

Kétségtelen, hogy vörös ásólúd (*Tadorna ferruginea*), mely hazánk területén ma ritka vendég, ugyanakkor a Balkán félsziget keleti szegélyén és attól keletre egészen Belső-Ázsiáig elterjedt fészkelő madár.

*„Kerceréce (*Platyrinchos*)”*

Kerceréce (*Bucephala clangula*). Európa északi felének fészkelő madara. Magyarország avifaunájában elsősorban mint téli vendég szerepel.

*„Pézsmaréce (*Anas moscata*), Aldrovandi Cairinája (Hím)”*

Pézsmaréce (*Cairina moschata*). A leírás alapján kétségtelen, hogy erről a dél-amerikai fajról van szó, bár ez nem szerepel Európa természetes avifaunájában. Marsigli mind a hímet, mind a tojót leírja. Kivadult, esetleg félvadon költő egyedei viszont akkoriban is előfordulhattak a Duna árterén, mint ezt magam is tapasztalhattam az 1970-es években Gemencen.

*„Pézsmaréce (*Anas moscata*), Aldrovandi Cairinája (Nőstény)”*

Pézsmaréce (*Cairina moschata*). Háziasított faj, mely viszont elképzelhető, hogy félvadon költött a Duna árterén az időkben.

„Zöld kacsa vagy zöldfejű kacsa”

A leírás és a rajz alapján kétségtelen, hogy kanalas réce (*Spatula clypeata*) gácsér.

„Barna kacsá”

Tőkés réce (*Anas platyrhynchos*). Európa legelterjedtebb récéje. Hazánkban is mindenfelé gyakori fészkelő madár.

Madarak fészektípusai és tojásai Marsigli fő műve V. kötetében

A korábbi madártani összefoglaló munkák mellett újdonságként jelenik meg Marsigli művében a madarak fészkeinek és tojásainak bemutatása, mely már bizonyos mértékig az ökológia fel való elmozdulás. Összesen 15 madárfajnak, illetve rokonsági csoportnak mutatja be fészektípusát, a fészkek elhelyezési módját, a fészkek közvetlen környezetét. (Valamennyire itt kilép a nagy vízimadarak köréből, mert a főszövegben fel nem sorolt fajokat is felvesz, mint a száraz pusztákon, szántókon élő túzok, a bíbic, vagy az énekesmadarak közül a nádirigó.)

Az egyes fajok és fészektípusok

Nagy kárókatona (*Phalacrocorax carbo*) – Marsigli rajza jól mutatja a fák ágaira épített fészkek formáját, elhelyezését. A nagy kárókatona hazánkban az esetek nagy többségében ma is így fészkel.

Különböző récefészkek (*Anas spp.*) – A könyvben említett úszó récefajok többsége hasonló fészket rak, ezért szerepelnek összevonva a fészkek bemutatásánál.

Túzok (*Otis tarda*) – A nedves réti élőhelyekkel és pusztákkal váltakozó szántóföldi környezet madara, a túzok esetében jelentős ismeret, hogy Marsigli idejében még közismert és elterjedt madár lehetett a Kárpát-medence déli részein, a Délvidéken, ahol jelenleg (2022) már mindössze 5-10 példány létezik.

Daru (*Grus grus*) – Az ábrán a daru tipikus fészke látható, mely a talajra épül, és a fészkek szinte minden esetben két tojásból áll.

Fehér gólya (*Ciconia ciconia*) – A madárfészkeket is bemutató fejezetből megtudhatjuk, hogy a fehér gólya már az 1680-as években is – és nyilván azt megelőző években is – az emberi lakóhelyek madara volt, és a háztetőkön fészkel.

Itt a kéményen való fészkelés nem kerül említésre, az feltehetően egy későbbi „szokás” volt a gólyáknál, amikor már volt masszív kémény a házakon. Szemünk előtt játszódott le egy folyamat, egy későbbi „átszokás”, nagyjából 1963-mal kezdődően, amikor a korábban főleg a házak kéményein költő madarak a községek, falvak villamosítását követően megkezdték áttelepedni a nemrégiben felállított villanyoszlopokra.

Üstökös gém (Ardeola ralloides) – A néhány szomszédos letört nádszál tetejére épített és telepesen álló fészkelés ma is tipikus, és látványra ilyenformán leginkább az üstökös gém nádifészkelésére emlékeztet.

Szürke gém (Ardea cinerea) – Fészkeit a kormoránhoz hasonlóan többnyire a mocsárban álló fák koronáiba építi. Telepesen fészkel.

Nádirigó (Acrocephalus arundinaceus) – Bár a főszövegben Marsigli egyáltalán nem tesz említést az énekes madarokról, itt a fészkek bemutatásánál mégiscsak kitér egy fajra, és a lényegre mutató rajzon ábrázolja a nádirigó sajátos, nádszálakra épített mély csésze-alakú fészket.

Nyári lúd (Anser anser) – A mocsár talaján nyugvó halomfészket épít. Fészkalja legtöbbször 8-10 fehér tojásból áll.

Bütykös hattyú (Cygnus olor) – Fészke mint az előző fajé, de jóval nagyobb. Fészkalja általában 4-6 fehér tojásból áll.

Rózsás gödény (Pelecanus onocrotalus) – Nagyméretű fészket a mocsári növényzetre építi.

Búbos vöcsök (Podiceps cristatus) – Marsigli is megemlíti, hogy ez a faj úszófészket épít, mely a vízszint emelkedésével odébb sodródhat, de eközben károsodás nem éri.

Szárcsa (Fulica atra) – Fészke a mocsár aljzatára épített masszív halmaz, mely a környék vizinövényeinek szárából készül.

Szerkőfészkek (Chlidonias spp.) – Mind a három szerkőfajunk fészkelése nagyjából hasonló, a mocsár vizéből felemelkedő lágyszárú növényzet tetejére építik fészkeiket belesimulva a víz szintjébe, telepesen. Az ábra összesítve szemlélteti ezt a fészkelési módot.

Bíbic (Vanellus vanellus) – Önállóan nem szerepel az ismertetett fajok között, de említést nyer a lilék bemutatásánál. A bíbic a vizek környékének, szikes pusztáknak és nedves réteknek elterjedt fészkelő madara. Tipikus „talaj-fész-

kelő”, fészképen rendszerint négy tojással. Természetes, hogy Marsigli sem hagyhatta ki a madarak fészkek típusainak bemutatásából.

Bütykös ásólúd (Tadorna tadorna) – Üregi fészket használ. Mint ma is, már Marsigli idejében is a róka lyukban, róka vagy borz kotorékában költött.

Eredmények

Marsigli madártani munkája a korábbi ornitológiai összefoglalókkal szemben két újdonságot is mutat. Ezek egyike, hogy nemcsak a kifejlett madarakat ismerteti, hanem kitér a fészkek, fészkelőhelyek tojások leírására is, ami már az ökológiai szemlélet felé való elmozdulás. A másik újdonság, hogy minden fajról illusztrációt is közöl, mely saját maga által készített rajz.

A fordítás áttekintése alapján Marsiglinek a madárfajokat ismertető felsorolásában összesen 59 eltérő formaként kezelt leírás található. Mindez valójában 51 fajt takar, mivel ugyanarra a fajra néhol több leírás is vonatkozik. Hím és tojó, vagy öreg és fiatal (juvenilis) egyed leírása. A nagy godárról például három leírás is szól, a bakcsóról és a batláról kettő-kettő, stb.

Az 51 fajt viszont még növelhetjük, mivel a fészkek leírásánál is van három olyan faj, melyek a nagy listában nem nyernek említést. További egy fajjal való növekedést jelent az tény, hogy az ezüstlile szakszerű leírása mellé illusztrációként a szürke cankó rajza lett beszerkesztve. Ez azonban így is fajra pontosan azonosítható.

Összesen tehát 55 madárfajt ismertet a mű valamilyen formában, s ebből csupán egy az, amely a szöveg és a rajz zavarossága miatt nem azonosítható biztonsággal egyetlen fajjal sem. Ez a „kis póling” néven leírt madár.

Marsigli munkájában tehát 16 család 54 fajja biztosan azonosítható mai európai madarakkal, vagy egzotikumokkal. Ezek fajlistáját közlöm a tanulmány végén, kiegészítve azokkal a zárójelbe tett fajokkal, melyeket a Szerző csupán valamelyik faj leírásánál, szöveg közben említ.

Megjegyzem, hogy ezek között 2 olyan faj is szerepel, melyek nem fordulnak elő vadon Európa avifaunájában, csupán domesztikált formában élnek kontinensünkön. Ezek a kínai hatyúlúd és a pézsmaréce.

A 330 évvel ezelőttiből át a mai avifaunába

Marsigli munkájának áttekintése és megismerése után rögzíthetünk egy, a mai viszonyokra is átvihető madárlistát, hogy lássuk, melyek is azok a fajok, amelyekről Marsigli ismereteket nyújt nekünk 330 év távlatából. Hogy melyek ezek az ismeretek, azok minden fajnál előtűnnek, de sok esetben magam is kihangsúlyoztam ezeket. A ma használatos rendszertani lista inkább csak egy összegzés, és iránymutatóként, tartalomjegyzékként szolgál azok számára, akik további részleteket kívánnak kikutatni Marsigli munkájából. A latinból magyarra fordított mű alapján az alábbi madarak azonosíthatók több-kevesebb pontossággal. Ezek rendszertani felsorolását del Hoyo & Collar (2014) alapján közlöm a ma használatos magyar és latin nevek megadásával.

Marsigli művében szereplő madárfajok rendszerbe foglalása a mai taxonomia alapján

(A Duna és a Tisza térségének vízimadarai az 1600-as évek végén MARSIGLI műve alapján).

Rend: ANSERIFOMES – LÚDALAKÚÁK

Család: ANATIDAE – RÉCEFÉLÉK

Bütykös hattyú	Cygnus olor
Énekes hattyú	Cygnus cygnus
Nyári lúd	Anser anser
Hattyúlúd	Anser cygnoides
(Tajga lúd (Vetési lúd)	Anser fabalis)
Kerceréce	Bucephala clangula
Nagy bukó	Mergus merganser
Nílusi lúd	Alopochen aegyptiacus
Bütykös ásólúd	Tadorna tadorna
Vörös ásólúd	Tadorna ferruginea

Pézsmaréce	<i>Cairina moschata</i>
Üstökös réce	<i>Netta rufina</i>
Böjti réce	<i>Spatula querquedula</i>
Kanalaréce	<i>Spatula clypeata</i>
Tökés réce	<i>Anas platyrhynchos</i>
Rend: PODICIPEDIFORMES – VÖCSÖKALAKÚAK	
Család: PODICIPEDIDAE – VÖCSÖKFÉLÉK	
Kis vöcsök	<i>Tachybaptus ruficollis</i>
Búbos vöcsök	<i>Podiceps cristatus</i>
Rend: GRUIFORMES – DARUALAKÚAK	
Család: RALLIDAE – GUVATFÉLÉK	
Guvat	<i>Rallus aquaticus</i>
Vizityúk	<i>Gallinula chloropus</i>
Szárca	<i>Fulica atra</i>
Család: GRUIDAE – DARUFÉLÉK	
Daru	<i>Grus grus</i>
Rend: OTIDIFORMES – TÚZOKALAKÚAK	
Család: OTIDIDAE – TÚZOKFÉLÉK	
Túzok	<i>Otis tarda</i>
Rend: CICONIFORMES – GÓLYAALAKÚAK	
Család: CICONIIDAE – GÓLYAFÉLÉK	
Fehér gólya	<i>Ciconia ciconia</i>
Rend: PELECANIFORMES – GÖDÉNYALAKÚAK	
Család: THRESKIORNITHIDAE – IBISZFÉLÉK	
Kanalgém	<i>Platalea leucorodia</i>
(Tarvarjú)	<i>Geronticus eremita</i>
Batla	<i>Plegadis falcinellus</i>
Család: ARDEIDAE – GÉMFÉLÉK	
Bölömbika	<i>Botaurus stellaris</i>
Bakcsó	<i>Nycticorax nycticorax</i>
Üstökös gem	<i>Ardeola ralloides</i>
Szürke gem	<i>Ardea cinerea</i>
Vörös gem	<i>Ardea purpurea</i>

Nagy kócsag	<i>Ardea alba</i>
Kis kócsag	<i>Egretta garzetta</i>
- Család: PELECANIDAE – GÖDÉNYFÉLÉK
Rózsás gödény	<i>Pelecanus onocrotalus</i>
- Rend: SULIFORMES – SZULAALAKÚAK
(Család: SULIDAE – SZULAFÉLÉK)
- (Atlanti) Szula (*Morus bassanus*) (csupán összehasonlításként említve)
- Család: PHALACROCORACIDAE – KÁRÓKATONA-FÉLÉK
Nagy kárókatona	
(Nagy kormorán)	<i>Phalacrocorax carbo</i>
- Rend: CHARADRIIFORMES – LILEALAKÚAK
- Család: RECURVIROSTRIDAE – GULIPÁNFÉLÉK
Gulipán	<i>Recurvirostra avosetta</i>
Gólyatöcs	<i>Himantopus himantopus</i>
- Család: CHARADRIIDAE – LILEFÉLÉK
Ezüstlile	<i>Pluvialis squatarola</i>
Aranylile	<i>Pluvialis apricarius</i>
Bíbic	<i>Vanellus vanellus</i>
- Család: SCOLOPACIDAE – SZALONKAFÉLÉK
Nagy póling	<i>Numenius arquata</i>
Nagy goda	<i>Limosa limosa</i>
Pajzsoscankó	<i>Calidris pugnax</i>
Sarlós partfutó	<i>Calidris ferruginea</i>
(Közép) Sárszalonka	<i>Gallinago gallinago</i>
Billegetőcankó	<i>Actitis hypoleucos</i>
Szürke cankó	<i>Tringa nebularia</i>
Piroslábú cankó	<i>Tringa totanus</i>
Réti cankó	<i>Tringa glareola</i>
- Család: GLAREOLIDAE – SZÉKICSÉRFÉLÉK
Székicsér	<i>Glareola pratincola</i>
- Család: LARIDAE – SIRÁLYFÉLÉK
Kis sirály	<i>Hydrocoloeus minutus</i>

Sárgalábú sirály	<i>Larus michahellis</i>
Fattyúszerkő	<i>Chlidonias hybridus</i>
Kormos szerkő	<i>Chlidonias niger</i>
Küszvágó csér	<i>Sterna hirundo</i>

Rend: PASSERIFORMES – VERÉBALAKÚAK

Család: ACROCEPHALIDAE – NÁDIPOSZÁTA-FÉLÉK

Nádirigó	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>
----------	----------------------------------

Család: HIRUNDINIDAE – FECSKEFÉLÉK

(Füsti fecske	<i>Hirundo rustica</i>)
---------------	--------------------------

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Jordán Máriának, Szenek Zoltánnak és Katona Erikának, kik a jelen dolgozat és az ezt megelőző előadás anyagának összeállításánál az irodalmazásban és a begépelésben segítségemre voltak.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Hencz és Kaufman 2015.** Hencz, P. és Kaufman, G.: A daru bizonyított költése Magyarországon. <http://kaufmang.blogspot.com/2015/07/mintegy-szaz-ev-utan-ujra-kolt-daru.html> (megtekintés: 2023. január 4.)
- del Hoyo – Collar 2014.** Josep del Hoyo, J. – Nigel J. Collar : *HBW and BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World. Volume 1: Non-passerines*. Lynx Edicions, Barcelona, 2014.
- Hursán 2021.** Hursán Szabolcs (ford.): *Danubius Pannonico-mysicus ... ab Aloysio Ferd. Marsili. Vol. 5.: Madarak és madárfészkek fordítása.* (2021) (Kézirat).
- Keve 1994.** Keve András: Adatok a magyar madártan történetéből, 1300–1944. *Aquila* 101. (1994) 9–40.
- Schenk 1918.** Schenk, Jakob (1918): Übersicht der Geschichte der Ornithologie in Ungarn. – A madártan történetének áttekintése Magyarországon. *Aquila* 25. (1918) 31–88.

The importance of Marsigli's ornithological work in the history of Hungarian ornithology

ABSTRACT: The paper analyses the ornithological material of L. F. Marsigli's *Danubius Pannonico-mysicus*, Volume V, based on the original engravings and the Hungarian translation by Szabolcs Hursán, which is currently being published. Based on the current knowledge of the Hungarian and Carpathian Basin bird life, it compares and analyses the species in Marsigli's work, revealing the similarities between the drawings and the textual descriptions and the contradictions that sometimes appear. The paper also uses a similar methodology to examine the chapter on bird nests and eggs in the volume. Finally, the species of birds listed and precisely identified by Marsigli are projected into the modern system of domestic bird species, producing a list of species described by Marsigli that can also be considered authoritative today.

KEYWORDS: Baroque period, Danube, fauna history, avifauna, nidobiology